ڕووسیا و کۆماری ئیسلامی و کێشەی سێ دوورگەکە.. وەرگێڕانی کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی لە بەرنامەی وەڵام
وەرگێڕانی کاوە عومەر
بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: لەم دوایانەدا دەسەڵاتدارانی ڕووسیا بە هاوبەشی لەگەڵ ئەنجومەنی هاوکاری کەنداوی عەرەبی کە بە کورتی بە ناوی ئەنجوومەنی هاوکاری کەنداو ناودەبرێت، لە مۆسکۆ کۆبوونەوەیەکیان ئەنجامدا. لە بەیاننامەی کۆتایی ئەم کۆبوونەوەیەدا "پاڵپشتی هەوڵە و دەستپێشخەرییەکانی حکومەتی ئیمارات بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکی لەسەر سێ دوورگەکە لە ڕێگەی دانوستانی دوولایەنە یان دادگای نێودەوڵەتی لەسەر بنەمای یاسا نێودەوڵەتییەکان و جاڕنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان" دەکرێت. ئەم پرسە پرسی کۆنی خاوەندارێتی بەسەر ئەو سێ دوورگەیەدا گەرمتر کردووەتەوە و بووەتە قسەوباسی نێوان بەرپرسانی حکومەت و هێزەکانی ئۆپۆزسیۆندا گەشاندوەتەوە. لەوانە دەنگێک لە ناو حکومەتەوە دەبیستین کە کە هەڵوێستی ڕووسیا لەسەر بنەمای سادەیی بوو یان سەبارەت بە سەربەخۆیی و سەروەری و یەکپارچەیی خاکی ئێران مجامەلەی هیچ لایەنێک ناکەین. لە پەرلەماندا بەشێک لە نوێنەران لە وتارەکەیاندا پێش فەرمانەکەیان ناڕەزایەتییان بە هەڵوێستی ئەم دواییەی ڕووسیا و ڕێبازی حکوومەت بە ئەم پرسە دەربڕی. میدیای حکومی نووسیویانە کە پشتیوانی ئێران بە ڕووسیا پشت بە با و هتد دەبەستێت. ئەم بابەتە لەگەڵ حەمید تەقواییدا تاوتوێ دەکەین.

حەمید تەقوایی دەزانین کە کۆماری ئیسلامی پرسی خاوەندارێتی ئێران لەم سێ دوورگەیە بە شتێکی دانوستان لەسەرنەکراو دەزانێت. بە بۆچوونی ئێوە هۆکارەکانی هەڵوێستی لایەنگری ئیماراتی ڕووسیا سەبارەت بەم دوورگانە بە لەبەرچاوگرتنی پەیوەندی نزیک و دۆستانە لەگەڵ کۆماری ئیسلامی چین؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە ڕووسیا هەوڵ دەدات پەیوەندییەکی نزیکی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی ناوچەکە و عەرەبستان و ئیمارات و هتد هەبێت. ئەمەش بەشێکە لە ستراتیژی ڕوسیا بۆ بەهێزکردنی پێگەی خۆی لە ناوچەکەدا. بۆیە سەیر نییە ڕووسیا

هەڵوێستی لەو شێوەیە بگرێتەبەر. هەرچەند ڕووسیا هەمیشە لە شەڕی سووریا، لە عێراق و لە سیاسەت و کردەوە تیرۆریستییەکانی دیکەی کۆماری ئیسلامی لە ناوچەکەدا پاڵپشتی کۆماری ئیسلامی بووە و هەمیشە لە ئەنجومەنی ئاسایش و لە نەتەوە یەکگرتووەکان دەنگی بە قازانجی کۆماری ئیسلامی داوە، بەڵام بە پشتبەستن بە هەڵوێستەکانی کۆماری ئیسلامی سیاسەتی ناوچەیی خۆی دیاری ناکات.

یەکێک لە ئامانجەکانی ڕووسیا کە لە ئێستادا بەهۆی شەڕی ئۆکرانیا لەژێر فشاری گەمارۆ ئابوورییەکاندایە، فراوانکردنی پەیوەندییە دیپلۆماسی و ئابوورییەکانی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی ناوچەکەیە. ئه م وڵاتانه هه رچه نده به پێچه وانه ی کۆماری ئیسلامی په یوه ندییه کی نزیک و فراوانی دیپلۆماسی و ئابوورییان له گه ڵ حکوومه ته کانی ڕۆژئاوا هه یه ، له هه مان کاتدا ده یانه وێت دوای لاوازبوونی پێگه ی حکومه تی ئه مریکا له ناوچه که و پێکهێنانی جۆرێک له “فه زای کراوەی دیپلۆماسی”دا په یوه ندی دیپلۆماسی-ئابووریی نوێیان له گه ڵ چین و ڕووسیادا هه بێت.

بێگومان تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە پرسی سێ دوورگەوە هەیە، ئەمە یەکەمجار نییە وڵاتانی عەرەبی هەڵوێستێکی لەو شێوەیە بگرنەبەر. شتێ نوێیەکە ئەوەیە کە ڕووسیا پشتیوانی ئەم هەڵوێستەی کردووە، ئەمەش لە چوارچێوەی ئەو بارودۆخ و هاوکێشانەی ناوچەکەدا کە من ڕوونم کردەوە، بە تەواوی شیاوی تێگەیشتنە.

خەلیل کەیوان: چینیش حەوت مانگ لەمەوبەر هەڵوێستێکی هاوشێوەی سەبارەت بەو سێ دوورگەیەی گرتەبەر و بایەخیاندا بە ئیدیعای ئیمارات سەبارەت بەم دوورگانە. ئایا ڕووسیا و چاینە سیاسەت و ئامانجێکی هاوبەش پەیڕەو دەکەن؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ دەکرێ بڵێین چین پێشەنگ بوو لەم بابەتەدا. لە دانوستانەکانی نێوان چین و سعودیە و وڵاتانی دیکەی عەرەبی حەوت مانگ لەمەوبەر، پرسی پاڵپشتیکردنی ئەو سێ دوورگەیە تەنیا پرس نەبوو، بەڵکو چین گرێبەستی گەورەی بازرگانی و ئابووری لەگەڵ سعودیە و ئیمارات واژۆ کرد و لە هەمان کاتدا هەوڵیدا سعودیە و کۆماری ئیسلامی لە یەکتر نزیک بکاتەوە. دەکرێ بڵێین دەستپێکردنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان کۆماری ئیسلامیی سعودیە و میرنشینەکان کە ئەمڕۆ شاهیدین بە دەستپێشخەریی چین دەستیپێکرد. پێگەی چین لەسەر ئەو سێ دوورگەیە لە ئێستادا بە مانای جۆرێک لە زەمینەی نێوبژیوانی بوو بۆ لێک نزیککردنەوەی دوو لایەنە ناکۆکەکە. لە ڕەوتێکی گشتیتردا، پێویستە هەموو ئەم ڕێکارانە بە بەشێک لە سیاسەتی چین بۆ فراوانکردنی کاریگەری، بەتایبەتی کاریگەریی ئابووری، لە ناوچەکەدا هەژمار بکرێن.

بە هەر حاڵ وەک ئاماژەم پێدا، چین و ڕووسیا بلۆکێکن کە سیاسەت و ئامانجەکانیان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا پەیڕەو دەکەن و کۆماری ئیسلامیش لەگەڵ خۆیاندا ڕادەکێشن. کۆماری ئیسلامی بە هۆی سیاسەتی دژە ڕۆژئاوایی و ستراتیجی بەناو "نیگای ڕۆژهەڵات"، پێویستی بە بەرگری و پشتیوانی لە سیاسەت و هەڵوێستەکانی چین و ڕووسیا هەیە، بەڵام پێچەوانەکەی ڕاست نییە. ئەم کۆماری ئیسلامییە کە بە هۆی گۆشەگیریی و فەزح بوونیەوە لە جیهاندا، بە تایبەتی لە ژێر گوشاری شۆڕشی ژیانی ئازادیدا، بە پشتبەستن بە ڕووسیا و چین، بە پشت بەستن بە ڕووسیا و چین پێگەیەک بۆ خۆی بدۆزێتەوە، بەڵام چین پێویستی بەو جۆرە نییە و ڕووسیاش هەرچەند بە هۆی شەڕی ئۆکرانیاوە لە ژێر گوشاردا بووە، بەڵام بە ئەو پێوەندی لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا، تەنانەت لە ئاستی سیاسەتە ناوچەییەکانیشدا، گرنگی و لەپێشتر بوونێکی تایبەتی نییە. سیاسەتە ناوچەییەکانی بلۆکی ڕووسیا – چین سەربەخۆیە و لە هەندێک حاڵەتدا پێچەوانەی هەڵوێست و داواکارییەکانی کۆماری ئیسلامییە و هەڵوێستەکانی ئەم دواییە سەبارەت بەو سێ دوورگەیە جەختکردنەوەیەکی دیکەیە لەسەر ئەم ڕەوتە.

خەلیل کیوان: زۆرێک لە هێزە ناسیۆنالیستەکانی ئۆپۆزسیۆن ئەم هەڵوێستەی ڕووسیا و نزیکبوونەوەی لەنەبڕاوانەی ڕێژیم بە نیشانەی خیانەتکردنی کۆماری ئیسلامی لە بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی و یەکپارچەیی خاک دەزانن. بۆچونی ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: پەیوستە لە چوارچێوەیەکی گشتیتردا ئەم هەڵوێستەی ناسیۆنالیستەکان هەڵسەنگاندنی بکرێت. ئەمە هەمیشە گوتاری هێزە ڕاستڕەوەکانی ئۆپۆزسیۆن و شاهانە و تەنانەت کۆماریخوازەکان بووە، کە وا دیارە کۆماری ئیسلامی پابەند نییە بە "بەرژەوەندی نەتەوەیی"وە، سنووری بۆی گرنگ نییە و ئێران و ئێرانیبوونی بە گشتی بۆی گرنگ نین. تەنانەت هەندێک لە شاخوازەکان پێیان وایە کە ئەمە حکومەتێکی عەرەبییە، خومەینی لە هیندستان لەدایک بووە و هتد. ئەمە بە تەواوی بێ بنەمایە. بەڕای من کۆماری ئیسلامی لە پاشایەتیخوازەکان کەمتر ناسیۆنالیستی نییە. بە هەمان شێوە جەخت لەسەر پاراستنی سنوورەکانی ئێران دەکاتەوە. سەبارەت بەو سێ دوورگەیە، هەمیشە ڕایگەیاندووە کە خاوەندارێتی ئێران لەسەر سێ جەزیرەکە جێگای باسکردن نیە. لەم حاڵەتەدا بەم دواییانە هەمان هەڵوێستیان گرتەبەر، هەرچەندە زۆر بە نەرمی مامەڵە لەگەڵ ڕووسیا دەکەن. ئەگەر وا دابنێین ئەم هەڵوێستە لەلایەن ئەمریکاوە پێشنیار بکرایە، دەنیابن کە هێرشی زۆر بەهێزترمان لە بەرپرسانی حکومەتەوە دەبینی. لە کاتی مامەڵەکردن لەگەڵ ڕووسیادا زۆر بە وریایی

ورەبینیەوە مامەڵەیان کرد، ئەمەش لەبەر بێ بایەخی سنوور و سنوورەکان بۆ ڕژێم نییە، بەڵکو وەک ڕوونم کردەوە، لەبەر پێویستییان بە بلۆکی ڕووسیا-چین. لە هەر حاڵەتێکدایە، تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بەو سێ دوورگەیەوە هەیە، حکومەت هەمیشە ڕایگەیاندووە کە ئەو دوورگانە هی ئێرانن و لە دەسییەی ئەم دواییەشدا جەختیان لەسەر هەمان شت کردووەتەوە.
هەربۆیە ئەو هێڵە جیاکەرەوەی کە هێزە ڕاستڕەوەکان هەوڵی کێشانی لە نێوان خۆیان و کۆماری ئیسلامیدا دەدەن، وەک ئەوەی کۆماری ئیسلامی بێباکانە بەرامبەر بە پیرۆزییە نەتەوەیی و نیشتمانییەکانی، خاک و سنوورەکان، هیچ بنەمایەکی نییە. کۆماری ئیسلامی حکوومەتێکی ئایینییە، بەڵام لە هەمان کاتدا لە هەر شوێنێک پێویست بکات، تەپڵی ناسیۆنالیزم و بەرگری لە سنوور و نیشتیمانی لێداوە. بۆ نموونە لە شەڕی ئێران و عێراقدا، شەڕێک کە لە نێوان دوو “وڵاتانی ئیسلامی”دا ڕوویدا، ڕژێم لە بنەڕەتدا بە پشتبەستن بە دەزی “ئیسلام” جگە لە دەماری میللی و میللەت چێتی و ئێرانیبوونی شەڕی بردە پێشەوە،. تەنانەت ئەوکاتەش شاخوازەکان لە شەڕەکەدا پشتیوانییان لە کۆماری ئیسلامی دەکرد و تا ئێستاش بە شەڕێکی نەتەوەیی – نیشتمانی ناوی دەبەن. چەند ساڵێک لەمەوبەر ڕەزا پەهلەوی ڕایگەیاند کە ئامادەیە وەک فڕۆکەوانێک بەشداری لەم شەڕەدا بکات. بۆیە تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە پیرۆزییە ناسیۆنالیستییەکانەوە هەیە، جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان کۆماری ئیسلامی و ناسیۆنالیستە ئۆپۆزسیۆنەکاندا نییە.
خاڵی بنچینەیی ئەوەیە کە لە ڕوانگەی جەماوەری خەڵکەوە و لە ڕوانگەی هێزە ڕادیکاڵەکانەوە، پیرۆزی نەتەوەیی- نیشتمانییەکان وەڵامی کێشەکە نین، هەروەها پیرۆزییەکانی ئایینیش نین. هەم خورافاتی ئایینی و هەم پیرۆزی نەتەوەیی هیچ پەیوەندییەکیان بە خواستەکانی خەڵکەوە نییە. خەڵک، وەک شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ڕایگەیاندووە، لە ڕووی خۆشگوزەرانی و ئازادییە مەدەنییەکان و هتدەوە داوای مافە ڕەواو ئینسانییەکانی خۆیان دەکەن و هەمیشە لە ژێر ئاڵای ناسیۆنالیزم و ئایینیدا، بە دروشمی “خودا پاشا نیشتمان” سەرکوت کراون. لە ڕاستیدا دەکرێ بڵێین لە ڕووی پیرۆزی و تابۆی نەتەوەیی ئایینی- نیشتمانییەوە، کۆماری ئیسلامی و دەسەڵاتی پاشایەتی شان بە شانی یەکترن و هەرچەند جەختکردنەوەیەکی جیاوازیان هەیە، بەڵام یەکێکیان زیاتر جەخت لەسەر ئایین دەکاتەوە و ئەوی دیکەیان لەسەر ناسیۆنالیزم، بەڵام لە بنەڕەتدا نوێنەرایەتی هەمان هێڵ دەکەن. ئەو هێڵ و سیاسەتەی کە حکومەتەکان هەمیشە پەیڕەویان کردووە، و ئایدیاو بەها ئازادیخوازەکانی خەڵک

هەمیشە لە خاڵی پێچەوانەی ئەم هەڵە و سیاسەتەی حکومەتدا بووە.

خەلیل کەیوان: لە دوو مانگی ڕابردوودا کۆماری ئیسلامی هەوڵی داوە پەیوەندیی نزیکتر لەگەڵ سعودیە و ئیماراتدا هەبێت. ئەم هەڵوێستەی ئەم دواییەی ڕووسیا چ کاریگەرییەکی لەسەر ئەم پەیوەندییانە دەبێت؟

حەمید تەقوایی: پێموانییە کاریگەرییەکی ئەوتۆی هەبێت چونکە ئیمارات و وڵاتانی عەرەبی کەنداو هەمیشە بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئەم سێ دوورگەیە هی خۆیانن. بەم مانایە هیچ شتێکی نوێ ڕووی نەداوە.

خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە نزیکیی کۆماری ئیسلامی لەو وڵاتانە بە گۆشەگیریی کۆماری ئیسلامی لە ناوچەکەدا دەگەڕێتەوە. وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، لەگەڵ ئەو شۆڕشەی کە لە ئێراندا دەگوزەرێت، ڕەژیم لە ژێر گوشاری تونددا بووە و لە جیهاندا ڕیسوا و بەناوبانگ کراوە. نزیکیی کۆماری ئیسلامی لە سعودیە و ئیمارات لەم ڕوانگەیەوەیە؛ ڕەژیم بە نزیکبوونەوە لەم وڵاتانە هەوڵ دەدات پێگەیەک لە ناوچەکەدا بدۆزێتەوە. هەروەها وڵاتانی عەرەبی دەیانەوێت پەیوەندییەکانیان بەو ئیمتیازاتانە دەستپێبکەنەوە کە بەدەستیان هێناوە. بۆیە هیچ کام لە لایەنەکانی ناکۆکی لەسەر ئەو سێ دوورگەیە بە بەربەست نازانرێت.

خەلیل کەیوان: بە بۆچوونی ئێوە چارەسەری ناکۆکی لەسەر سێ دوورگەکە چییە؟

حەمید تەقوایی: ئەم پرسە، هاوشێوەی ناکۆکی سنوورییەکانی نێوان هەردوو وڵات، دواجار دەبێ بە دەستێوەردانی لایەنی سێهەم چارەسەر بکرێت. چونکە ئەگەر بە ئەم حکومەتانە جێبهێڵیت، کێشەکە چارەسەر نابێت و تەنانەت ڕەنگە شەڕ و ململانێی سەربازیشی لێبکەوێتەوە. زۆرێک لە شەڕەکان بە لێدانی تەپڵی ناسیۆنالیزم و ئیدیعای سنوور دەست پێدەکات. چارەسەری کۆتایی ئەوەیە کە لە ڕێگەی میتۆدی دیپلۆماسیی ناوەندە نێودەوڵەتییەکان و نەتەوە یەکگرتووەکان و هتد بەدواداچوون بۆ ئەو پرسە بکرێت و تۆماری مێژوویی و بۆچوون و خواستی خەڵک لەبەرچاو بگیرێت و لەسەر ئەو بنەمایە بڕیار بدرێت. ئەم دوورگانە زۆر دانیشتوویان نییە. گەورەترین دوورگەی ئەبو موسا کە کەمتر لە پێنج هەزار کەسی تێدایە و هەزاران و سەدان کەس لە تونبی گەورە دەژین و تونبی بچووک بە هیچ شێوەیەک نیشتەجێی تێدا نییە. بەڵام لە هەمان کاتدا بۆچوونی خەڵکی دانیشتووی ئەو دورگانە و لە کوێدا خەڵک خۆی دەیەوێت هاوڵاتی بێت، فاکتەرێکی گرنگە کە پێویستە لەبەرچاو بگیرێت.

بەڕای من کۆمەڵەی ئەم فاکتەرانە دەتوانێت کێشەکە بە شێوەیەکی

دیموکراسی و پرەنسیپی چارەسەر بکات. گوتارگەلێکی وەک ئەوەی ئەمە لە ڕێگای ئەم سێ دوورگەیەدا خۆمان بەخت دەکەین و هتد، کە ئەمڕۆ لە سۆشیال میدیادا نموونەیان دەبینین، بەنی بڵاوکردنەوەی ڕق و کینە و شەڕیان لێدەت. دەبێت مامەڵە لەگەڵ ئەم مەیلانەدا بکرێت. حکومەتەکان دەبێ پابەند بن بە قبوڵکردنی بۆچوونی دەسەڵاتە نێودەوڵەتییە خاوەن ڕایەکان. بێگومان پێشبینی ئەوە ناکرێت کە لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیدا کێشەکە چارەسەر ببێت، بەڵام دوای ڕووخانی حکومەت، کاتێک حکومەتێکی خەڵکی پشت بەستوو بە دەنگی خەڵک و دیموکراتی دێتە سەر کار، بە شێوەیەکی سروشتی ئەمە دەتوانێت چارەسەری کێشەکە بێت.

١٩ی تەمموزی ٢٠٢٣، ٢٨ی تیری ١٤٠٢